

ПОВЕН СТИЛ НЕЗНАЙОМЦІВ

У 1945 році наші батьки виїхали за кордон, залишивши нас на двох чоловіків, можливо, злочинців. Ми жили в Лондоні на вулиці Рювіні-гарденс, й одного ранку зібралися після сніданку на сімейну нараду: саме тоді батько й мати повідомили, що кидають нас на цілий рік, бо їдуть в Сінгапур. Не так вже й надовго, сказали вони, хоча й короткотривалою цю подорож теж не назвеш. Авжеж, поки їх не буде, про нас тут добре дбатимуть. Пам'ятаю, як батько, повідомляючи цю новину, сидів на одному з тих незручних залізних стільців у саду, а мати, вбрана в тоненьку літню сукню, спостерігала за нашою реакцією. Трохи згодом вона взяла руку моєї сестри Рейчел і притиснула її до своєї талії, наче зігрівала.

Ми з Рейчел — анітельень. Просто витріщалися на батька, який у подробицях описував переліт новим «Авро-Тюдором І», нащадком бомбардувальника «Ланкастер», що міг летіти з крейсерською швидкістю п'ятсот кілометрів на годину. Їм доведеться щонайменше двічі приземлятися та пересідати на інший літак, перш ніж вони дістануться місця призначення. Батько пояснив, що йому запропонували очолити представництво «Юнілевер» в Азії. Це добре і для його кар'єри, і для нас усіх. Він говорив серйозно, і наша мама у якийсь момент відвернулася, озираючи свій серпневий сад. А після того, як батько закінчив промову, вона, побачивши моє збентеження, підійшла до мене й провела пальцями, наче гребінцем, по моему волоссю.

Мені тоді було чотирнадцять, Рейчел — майже шістнадцять, і нам сказали, що на канікулах за нами наглядатиме опікун — так назвала його мама. А ще батьки іменували його колегою. Ми вже були знайомі й називали його «Метеликом», прізвиськом, яке самі й вигадали. У нашій родині було заведено давати прізвиська — це налякало на сімейну потайливість. Рейчел якось сказала мені, що підозрює Метелика в злочинній діяльності.

Така домовленість здавалася дивною, проте життя у повоєнний час було безладним і бентежним, тож ця пропозиція не вразила нас своєю незвичністю. Ми по-дитячому змирилися з тим, що чоловік з третього поверху, який нещодавно став нашим квартирантом, скромний, кремезний, але полохливий, наче метелик, мав розв'язати проблему. Наші батьки, мабуть, вважали його надійним. Стосовно того, чи була їм очевидна злочинна вдача Метелика, ми не були впевнені.

Припускаю, інколи вживались заходи з метою згуртувати нашу родину. Час від часу батько дозволяв мені супроводжувати його на роботу в контору компанії «Юнілевер», приміщення якої були безлюдними у вихідні та святкові дні, і поки він був зайнятий, я блукав якимось загубленим світом на дванадцятому поверсі будівлі. Я виявив, що всі шухляди замкнені, кошики для сміття порожні, стіни голі, хоча на одній з них, у його кабінеті, висіла велика рельєфна мапа з позначками закордонних філій компанії: Момбаса, Кокосові острови, Індонезія. А ближче до дому — Трієст, Геліополь, Бенгазі, Александрія — міста Середземномор'я, представництва, які, за моїм припущенням, очолював батько. Саме тут бронювались місця на сотні кораблів, що прямували на Схід. Лампочки на

мапі, якими позначалися ці міста й порти, не горіли у вихідні дні, а були темні, як і ті віддалені форпости.

Останньої миті було вирішено, що наша мати залишиться до кінця літа, щоби простежити, що у квартиранта є все необхідне для догляду за нами, а в нас — до навчального року в нових школах-інтернатах. У суботу перед тим, як батько сам полетів у той далекий світ, я знову супроводжував його до контори на Керзон-стріт. Він запропонував довгу прогулянку, оскільки, за його словами, наступні кілька днів його тіло буде знерухомлене в літаку. Тож ми сіли на автобус до Музею природничої історії, а потім пішли пішки через Гайд-парк аж до Мейфера. Батько був надзвичайно бадьорим і веселим, наспівував рядки *«Просто-душне серце, домотканий комірець, на чужій чужині сходять нанівець»*, повторюючи їх знову і знову, майже грайливо, наче це було важливим правилом. Чого це він? Я не знав, що й думати. Пам'ятаю, нам знадобилося кілька ключів, щоб потрапити в будівлю, де компанія, у якій батько працював, займала весь верхній поверх. Я стояв перед великою мапою, досі неосвітленою, і запам'ятовував міста, над якими він пролітатиме протягом наступних кількох ночей. Вже тоді я любив мапи. Батько підійшов до мене й увімкнув лампочки: гори на рельєфній карті відкинули тіні, однак, це вже були не вогні, а лиш гавані, освітлені блідо-блакитним кольором, а також величезні ділянки неосвітленої землі. Картина була неповною, і я підозрюю, що ми з Рейчел так само бачили й шлюб наших батьків, бо нам бракувало обізнаності. Вони лише зрідка розповідали нам про своє життя. Здебільшого якимись уривками. Наш батько був залучений на останньому етапі війни, і я не думаю, що він справді відчував свою до нас приналежність.

Щодо їхнього від'їзду, то було схвалено, що мати до нього приєднається. А як же інакше, думали ми, вона ж не зможе жити без нього, адже вона — його дружина. Якщо на Рювіні-гарденс залишимося ми самі, без її догляду, це менш згубно, менш катастрофічно позначиться на родині. До того ж, як пояснили вони, не можна так зненацька кидати школи, до яких нас з такими труднощами прийняли. Перед його від'їздом ми в сум'ятті обійняли батька, а Метелик тактовно зник на всі вихідні.

Так почалося наше нове життя. Тоді мені дуже в усе це вірилось. І досі не впевнений, як позначився на мені той період: спотворив моє життя чи спонукав до дій. За той час я позбавився сімейних шаблонів, обмежень та звичок, внаслідок чого згодом мене охопила нерішучість, ніби я занадто швидко вичерпав свої свободи. У будь-якому разі, я вже в тому віці, коли можна розповісти, як ми росли під захистом чужих людей. Тож ця оповідь — ніби тлумачення байки про наших батьків, Рейчел і мене, Метелика, а також про всіх інших, хто приєднався до нас пізніше. Припускаю, що, оповідаючи подібні історії, слід спиратися на усталені традиції та способи виразності. Комуś дається випробування, яке потрібно подолати. Ніхто не знає, за ким правда. Люди не такі, як нам здається, і перебувають не там, де ми вважаємо. А ще хтось спостерігає за всіма з невідомого місця. Пам'ятаю, як мама любила згадувати неоднозначні завдання, що їх отримували вірні лицарі в легендах про короля Артура, і як вона розповідала нам ці історії, хоча дія інколи відбувалася у конкретному маленькому селищі на Балканах або в Італії, де, як стверджувала, вона була, і показувала нам їх на мапі.

З від'їздом батька присутність матері у нашому житті суттєво почастишала. Розмови між батьками, які ми раніше мимоволі чули, завжди були про дорослі справи. Але тепер вона почала розповідати нам історії про себе, про те, як росла на околиці графства Суффолк. Особливо нам сподобалася історія про «родину на даху». Наші бабуся й дідусь жили в тому районі Суффолка, що називається Сентс, де їх мало що турбувало, лише шум річки або іноді відлуння церковного дзвону із сусіднього села. Але впродовж місяця на їхньому даху жила родина, ці люди і гупали, і волали один на одного так голосно, що звуки просочувалися крізь стелю, були присутні в житті маминої родини. Бородатий чоловік і троє його синів. Наймолодший був тихим, здебільшого він тягав відра з водою по драбині для тих, хто перебував на даху. Але щоразу, коли моя мати виходила з дому, щоб забрати яйця з курника або сісти в машину, то бачила, як він спостерігає. Це була родина майстрів, які лагодили дах, працюючи цілий день. В обід вони знімали драбини та йшли їсти. Але одного разу молодшого сина знесло шквальним вітром з даху, він пролетів крізь липову альтанку і приземлився на бруківці біля кухні. Брати занесли його в будинок. Хлопчик, на ім'я Марш, зламав стегно. Прийшов лікар, наклав йому гіпс на ногу й наказав, щоб його не чіпали. Йому довелося залишатися на розкладному ліжку в задній кухні до закінчення робіт на даху. Нашій мамі — їй тоді було вісім — доручили приносити йому їжу. Час від часу вона приносила йому ще й книжку, проте він був такий сором'язливий, що майже не розмовляв. Мабуть, ці два тижні, казала вона нам, здавалися йому цілим життям. Врешті-решт, закінчивши свою роботу, вони забрали хлопчика й поїхали.

Щоразу, коли ми із сестрою згадували цю історію, вона здавалася нам частиною оповіді, яку ми не могли сповна осягнути. Мама розповідала нам про це без драматизму, не жахаючи моментом падіння хлопчика, як це зазвичай буває в переказах про минуле. Ми, напевно, просили розказати подробиці про хлопчика, що впав, але вона розповіла нам лише про цей випадок: одного грозового дня почувла, як під ним затріщали гілки й зашелестіло листя липи, і він важко гепнувся на мокру бруківку. Лише один епізод із примарного липового життя нашої матері.

Метелик, наш квартирант із третього поверху, був майже завжди відсутній, хоча іноді приходив досить рано, щоб встигнути на вечерю. Тепер його заохочували приєднатися до нас, і тільки після довгого й непереконливого махання руками на знак протесту він сідав за наш стіл. Проте майже щовечора Метелик ходив їсти на Біггз-роу. Значну частину цього району було зруйновано під час Бліцу, там тимчасово продавали готову їжу з возиків. Ми завжди відчували його непевну присутність, його проблиск вряди-годи. Ніколи не були впевнені, чим була ця його манера — сором'язливістю чи млявістю. Потім, звісно, все зміниться. Іноді з вікна моєї спальні я помічав, як Метелик тихо розмовляє з нашою матір'ю в темному саду, або заставав його за чаюванням з нею. Перед початком шкільного року вона витратила чимало часу, переконуючи його займатися зі мною математикою — предметом, який мені не давався ні до, ні після того, як Метелик полишив спроби мене підтягнути. Єдиним, чим він мене вразив у ті перші дні, були майже тривимірні креслення, які він робив, занурюючи мене у глибини геометричних теорем.

Якщо виникала тема війни, ми із сестрою намагалися розпитати його, де він тоді був і що робив. Це був час правдивих і вигаданих історій, які ми з Рейчел зацікавлено слухали. Метелик і моя мати згадували людей, з якими вони обоє були знайомі у ті дні. Очевидно, що вона знала його ще до того, як він переїхав до нас, але його причетність до війни була несподіванкою, бо Метелик ніколи не поведився як військовий. Про його присутність у нашому домі зазвичай сповіщала тиха фортепіанна музика з радіоприймача, а його теперішня професія була пов'язана з організацією, яка має справу з бухгалтерським обліком. Проте після кількох розпитувань ми дізналися, що вони обоє були добровольцями пожежної охорони у місці, яке називали «Пташине гніздо», на даху готелю «Гросвенор-Гаус». Ми сиділи в піжамах і цмулили «Горлікс», поки вони ділилися спогадами. Час від часу виринав на поверхню й одразу ж зникав якийсь кумедний епізод. Одного вечора, незадовго до того, як ми мали їхати до нових шкіл, мама прасувала наші сорочки в кутку вітальні, а Метелик нерішуче стояв біля підніжжя сходів, ніби вагаючись: йти чи залишитись. Зрештою він нікуди не пішов, натомість розповів про майстерність нашої матері під час нічної поїздки, коли вона крізь темряву комендантської години перевозила чоловіків на узбережжя до якогось «Беркширського підрозділу», і все, що не давало їй заснути, — «це кілька квадратиків шоколаду та холодне повітря з відчинених вікон». Моя мати так уважно слухала його туманну розповідь, що тримала праску в повітрі, аби та не торкнулася комірця і не спалила його.

Вже тоді я мав би здогадатися.

Вони навмисно ковзали в часі. Якось ми дізналися, що наша мати сиділа у навушниках, підключених до хитрому-